

דברי ישר

לקוטים, מוסרים ופרפראות בפשט ובדרש
בפרשת השבוע ובעניני דיומא
בהוצאת מכון דברי ישר

פרשת עקב תשפ"ו
שנה ט"ז
גליון תרנ"ד - 654

לעילוי נשמת

אמו"ר הגאון רבי דב בן רבי זלמן וצללה"ה

נלב"ע כב שבט תשפ"ד

אמי מורתי הצדקנית מרת שינא בת רבי ישראל שלום ע"ה

נלב"ע יד סיון תשע"א

בִּיבַת יִשְׂרָאֵל

המלחמה כשלעצמה תהיה מהירה

וְהֶאֱבַדְתֶּם מִהֵרָ כְּאִשֹּׁר דָּבָר ה' לָךְ דְּבָרִים ט, ג
כאן אמר הכתוב **וְהֶאֱבַדְתֶּם מִהֵרָ** ואילו לעיל ז, כב אמר
לֹא תוּכַל פִּלְתֶּם מִהֵרָ.
מבאר הרשב"ם כי אף אומנם שלא יוכלו לכלותם מהר פן
תרבה עליהם חייית השדה, אבל עצם המלחמות כולם שילחמו,
הם ינצחו מהר בלא טורח סוללה ומצודות ימים רבים.

לפי המצב הנוכחי

לֹא בִצְדָקְתָּהּ וּבִיִּשְׁרָ לְבָבָהּ אֲתָהּ
כָּא לְרִשְׁתָּ אֶת אֶרֶצָם דְּבָרִים ט, ה

פרשה זו צריכה הבנה, הנה בסוף פרשת ואתחנן לעיל ז, ח אומר
שירות הארץ היא בגלל אהבת ה' להם ומשמרו את השבועה
שנשבע לאבותם פ' מאהבת ה' אֶתְכֶם וּמִשְׁמְרוּ אֶת הַשְּׁבֻעָה, וכאן
ממש הופך הקערה על פיה ואומר שאין להם זכות להכנס לארץ
מצד עצמם.

מיישב רבי שלמה קלוגר באמרי שפר כי מה שנאמר בפרשת
ואתחנן מדובר בעת יוצאם ממצרים קודם שחטאו, וידוע כי
הקב"ה דן את האדם במצב של 'באשר הוא שם', וכשיצאו
ממצרים היו בדרגה של אֶהְבֶּת ה' אֶתְכֶם, והיו ראויים ליכנס
לארץ מאותו טעם שהוציאם ממצרים, כמו שאמר שם בהמשך
הכתוב הוציא ה' אֶתְכֶם בְּיַד חֲזָקָה וּבְיָפֶתַח מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פְּרָעָה
מִלִּפְנֵי מִצְרַיִם, וזה היה מאהבתו אותם, כי אז לא חטאו עדיין
בחטא העגל וכדומה.

אבל כאן מדובר אחר שחטאו כבר ישראל במדבר, ואף על פי
ששבו בתשובה עדיין לא חזרו לדרגה שהיו ביציאת מצרים
ובמעמד הר סיני, ועל כן אמר כאן **לֹא בִצְדָקְתָּהּ וגו'.**
[וראה בסמוך מה שהבאנו מהאזה"ק].

ואם היו הכנעניים צדיקים?

לֹא בִצְדָקְתָּהּ וּבִיִּשְׁרָ לְבָבָהּ אֲתָהּ כָּא לְרִשְׁתָּ אֶת
אֶרֶצָם כִּי פְרִשְׁעֵת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה ה' א מוֹרִישָׁם
מִפְּנֵי וְלִמְעַן הָקִים אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה'
לְאַבְרָהָם לְאַבְרָהָם לִיצְחָק וְלִיִּשְׁעָלָב. דְּבָרִים ט, ה

מראשית הכתוב נראה כי אילו היו הכנעניים צדיקים, לא היו
מגורשים מהארץ ואם כן מה יעשה עם המשך הכתוב - השבועה
שנשבע ה' לאבות על הארץ.

היודעים והשומעים

עַם גָּדוֹל וְרַם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר
אֲתָהּ יִדְעָה וְאֲתָהּ שִׁמְעָה דְּבָרִים ט, ב

הלשון הכתוב קשה וצריך ביאור, אם יש ידיעה מה הצורך
ומה חשוב שמיעה, ועוד מה היא הכפילות של **אֲתָהּ**, היה די אם
היה אומר **אֲתָהּ יִדְעָה וְשִׁמְעָה**.

מיישב האור החיים, כי אכן מדבר הכתוב אל שתי כתות,
האחת גדולה בכמות - הלא הם עם בני ישראל, והשניה כת
גדולה באיכות - הם יהושע וכלב שהם גדולי ישראל ובפרט
יהושע שמוכן למלוך על ישראל.

והתחיל לדבר עם הגדולים שהם יהושע וכלב, ואמר **אֲתָהּ**
יִדְעָה - שהם ידעו על ידי שרגלו את הארץ ידיעה ברורה על
גבורתם וגודלם של עממי הארץ, וכנגד המון ישראל אמר **וְאֲתָהּ**
שִׁמְעָה שהם רק שמעו על הגבורה והחוזק מפי המגידים.

הַנָּצִי"ב בְּהַעֲמֶק דְּבָר מיישב את כפל הידיעה והשמיעה,
הדביוור הוא לכל עם בני ישראל שהיה להם שני דברים ידיעה
ושמיעה, **אֲתָהּ יִדְעָה** - מדעתך ושכלך [ידיעה מתייחסת לידיעת
הדעת והשכל, באופן מבורר ומוחש].

ומעבר לידיעה הברורה הנזכרת גם **וְאֲתָהּ שִׁמְעָה** - מפי שארי
אומות העולם שהם חזקים ממך, וגם הם חושבים אשר מי
ייתייב וגו'.

גדול או מרובה?

עַם גָּדוֹל וְרַם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר אֲתָהּ יִדְעָה
וְאֲתָהּ שִׁמְעָה מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְנֵי עֲנָק דְּבָרִים ט, ג

רבי שמשון רפאל הירש אומר כי אם היה נאמר רק **עַם גָּדוֹל**
היה עולה ספק אם **גָּדוֹל** מורה שהיו גבוהים בקומתם היינו
גדלות גופנית עצמית, או שהיו מרובים מצד כמות האנשים
שאומות אלו.

הואיל ו**גָּדוֹל** נאמר כאן בצד **רַם** - **עַם גָּדוֹל וְרַם**, צריך לומר
שְׁגָדוֹל הכוונה גדול בקומה, ומה שאמר **רַם**, לבאר שמדבר על
גודל גופני.

ומוסיף רבינו כי נראה שכל האוכלוסיה הכנענית היתה
מצאצאי הענקים, ויש בכך כדי להצדיק את הפירוש הראשון.

וכן נאמר גם בעמוס ב, ט על כל האוכלוסיה הכנענית: **וְאֲנֹכִי**
הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כָּגִבָה אֶרְצֵיהֶם וְגו'.

ההבטחה תישמר בזכות זיכוי הרבים

וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמְעוֹן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתָם וְעֲשִׂיתָם אִתָּם וְשִׁמְרָה ה' אֱלֹהֵי לָךְ
הפסוק מתחיל בלשון רבים - תִּשְׁמְעוֹן, וְשִׁמְרָתָם וְעֲשִׂיתָם, וממשיך בלשון יחיד - וְשִׁמְרָה ה' אֱלֹהֵי לָךְ, וכן בשאר הפסוקים בהמשך ענין זה בפרשה - וְאַהֲבָה וְיִרְכָּה וְיִרְכָּךְ וְכד'.

גם מה שפירש"י וְשִׁמְרָה ה' אֱלֹהֵי לָךְ - ישמור לך הבטחתו, צריך הבנה מה הוסיף בזה לבאר יותר ממה שמפורש בפסוקים.

מבאר **רבי שאל מאמסטרדם בבנין אריאל** על פי מה שאמרו חז"ל ב"ר עו, סב אין הבטחה לצדיקים בעולם הזה, שמא יגרום החטא, אבל הם ז"ל אמרו אבות ה, כא כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו.

נתנו חז"ל עצה שלא יבוא חטא על ידו על אף שאין הבטחה לצדיקים שמא יגרום החטא, שטר ושוברו בצדו.

וזה מה שאמר עֲקֵב תִּשְׁמְעוֹן לשון רבים - רוצה לומר שכל אחד יזכה את הרבים ללמוד ממעשיו הטובים, ומשכך לא יבא לידי חטא, ולבו נכון ובטוח שישמור נכון הקדוש ברוך הוא הבטחתו אף ליחיד, וזו ההבטחה שהוסיף רש"י בביאורו, וגם יקרא שמו יתבי' עליו כמו שאמר וְשִׁמְרָה ה' אֱלֹהֵי לָךְ.

[א"ה, יש לשית לב היכי דמי זיכוי הרבים - שילמדו הרבים ממעשיו הטובים.]

התנהלות כלכלית "נכונה"

כְּחֵי וְעֶצֶם יָדַי דברים ח, יז

בספר **ארונו של יוסף** ביאר **כְּחֵי** - הוא העשיר שמתגאה כי עשרו בא לו מפני שאינו כעניי העצלנים, אלא הוא עובד יום ולילה ודואג לפרנסתו, ועשרו נשאר לו כי הוא גם **וְעֶצֶם יָדַי**,

שידיו עצומות [סגורות] מלבזבז, ומפני שאינו מבזבז ממונו לצדקות כי השקיע בזה את **כחו**, על כן הוא עשיר. ואמרה תורה עליו שלא יאמר כך, כי זהו שקר.

אני הצדיק ואתה...

בְּצִדְקָתִי הִבֵּיאֲנִי ה' לְרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרֶשֶׁת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה ה' מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךְ.

לֹא בְּצִדְקָתְךָ וּבִישׁוֹר לִבְכֹּךְ אֶתָּה כָּא לְרֶשֶׁת אֶת אֲרָצָם כִּי בְּרֶשֶׁת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה ה' מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךְ דברים ט, ד-ה

הנה לשון הכתוב צריך ביאור, בתחילה אומר **בְּצִדְקָתִי** הִבֵּיאֲנִי, בלשון **נוכח**, ובסוף הכתוב אומר מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךְ בלשון **נסתר**, ולכאורה היה צריך להמשיך בלשון נוכח ולומר מורישם **מפני**, ומפני מה שינה הלשון.

מכאן, אומר **רבי שלמה קלוגר באמרי שפר** למדים כיצד האדם מתנהל כלפי עצמו וכלפי אחרים. לעצמו תולה זכות ולאחרים תולה חובה.

כאן הכתוב מדבר על איש ישראל שאומר לחבירו 'כניסת לארץ היא מצד צדקתי, אבל כניסתך לארץ היא מצד רשעת הגויים', אני ראוי ליכנס לארץ מצד עצמי, אבל אתה לא ראוי אלא בגלל רשעת הגויים.

הוא מה שאמר הכתוב בתשובה להווה אמינא שאמרת קודם, **לֹא בְּצִדְקָתְךָ וּבִישׁוֹר לִבְכֹּךְ אֶתָּה כָּא לְרֶשֶׁת אֶת אֲרָצָם כִּי בְּרֶשֶׁת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה ה' מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךְ**, אתה חושב להחזיק עצמך לצדיק ואת חבירך לרשע, דע לך שאין זה כך, אלא גם אתה נמצא במצב של **לֹא בְּצִדְקָתְךָ**.

בינת לישר

אך כעת בהצטרף זה שהיו דור כשר, אמנם מצד זה לא היה די שירשו את הארץ, הוסיף ברית אבות והכניסם לארץ.

ומביא את דברי **הראב"ד בפירושו למסכת עדויות** פ"ב מ"ט שזכות האב לבנים הוא באופן שהוא רואה את הדור זכאי ומגלגל אליהם את זכות האבות, ומביא הראב"ד דוגמא לזה - דורו של יהושע, היינו הדור הזה שנכנס לארץ, שמצד זכאותו מוסיף לו זכות אבות ומכניסו לארץ.

ואומר האוה"ח שדור זה היה לו זכאות אבל לא מספקת מצד עצמו בשיעור שיוכל להכנס לארץ מצד זכותו, אך היה דור ראוי שיחיל עליו זכות האבות ויחד עם זה זכו ליכנס לארץ.

ועם כל זה, עדיין לא נכנסו לארץ כלל מזכותם אלא רק בזכות האבות, ומה שהועילו מעשיהם הטובים, שלא ימנע מהם הטוב, אבל מצבם לא היה מספיק חזק שיכנסו מצד עצמם כלל.

וגם אחר שהיו דור בעלי זכות שיחול עליהם ברית אבות, אבל עדיין היו צריכים לתנאי של רשעת הגויים כדי שיוירשום ובלי זה לא היו ראויים לירש, וגם מצד רשעת הגויים לבד לא היו ראויים לירש, כאמור, שאף על פי שהיו דור שזכאים שיחול עליהם זכות אבות אבל היו צריכים גם שיצטרף רשעת הגויים כדי להורישם.

מיישב **רבינו בחיי** כי הגויים הרשעים ראויים שיתגרשו משם ואף אם היו צדיקים לא ישארו בארץ, כי הארץ פקדון בידם מזמן הבטחת האבות, והקב"ה יוכל להיטיב עמם לתת להם ארץ אחרת כי לה' הארץ ומלוואה, אבל זאת אי אפשר להם שישארו שם **לְמַעַן הָקִים אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם**.

התנאים שהיו צריכים במצבם הנוכחי כדי

לירש את הארץ

לֹא בְּצִדְקָתְךָ וּבִישׁוֹר לִבְכֹּךְ אֶתָּה כָּא לְרֶשֶׁת אֶת אֲרָצָם כִּי בְּרֶשֶׁת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה ה' מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךְ וְלְמַעַן הָקִים אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְאַבְרָהָם לִיצְחָק וְלִיעֲקֹב. דברים ט, ה.

השאלה המתבקשת, אם אינם צדיקים שראויים לירש את הארץ, אם כן מדוע בסופו של דבר כן זכו לירש את הארץ.

אומר **האור החיים הקד'**, כי אכן מצד מצב צדקותם לבד, לא היו ראויים לירש את הארץ, אף על פי שדור כשר היו, כמו שאמר עליהם לעיל ד, ד וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם, אלא אלא שלא היו שלמים לתת להם הארץ לזכותם אם לא היתה ברית אבות, ומאידך אם היו רשעים לא היתה זכות אבות מועילה להם, כמו שראינו בדור המדבר, שאף על פי שהיה להם זכות אבות, אבל היו רשעים ולא הועילה להם.